מחלוקת יוסף ואחיו

נעם לוגסי

הקדמה
והנה תועה בשדה
'ואתנה בריתי ביני ובינך' - אברהם
'שני גויים בבטנך' - יצחק
יעקב וישראל
ויוסף הוא השליט על כל ארץ מצרים
בדמייך חיי
משרפות סיד
היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם
שמעון ולוי אחים
ויברח יעקב שדה ארם
מעשה דינה
ויעבור אברם בארץ
חטא ראובן
וישראל אהב את יוסף
אז אהפוך אל העמים שפה ברורה

הקדמה

יעקב אבינו בחיר האבות זכה שלא נמצא בזרעו פסול, וכל בניו נבחרו להמשיך דרך ה' לעשות משפט וצדקה בארץ, לעמוד לפני ה' לשרתו, ולא נדחה אחד עד שהיו כולם יחד ראויים אל העניין האלוקי והיו כולם צדיקים טהורים וקדושי עליון ועליהם מעיד הכתוב "שבטי י-ה עדות לישראל".

והנה מגיע סיפור חייהם על ספר הישר ומכה אותנו בתדהמה[1]:

> יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן... וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים... ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום. ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו עוד שנוא אותו...

1. בראשית ל"ז.

ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו אותו את כתונת הפסים אשר עליו. ויקחוהו וישליכו אותו הבורה והבור ריק אין שם מים. וישבו לאכול לחם[2]...

כיצד נפלו אדירי עולם אלו לתהומות החטא ומכרו אחיהם הקטון, עצמם ובשרם בעבור קנאתם בו לארוב לו ולהכותו נפש ולשנאותו ולענותו, וסובבו במעללם צרות רעות ורבות לאביהם זקנם עד שזעק כנגדם "אותי שיכלתם"? הבגוי כזה בחר ה' להיות לו סגולה מכל העמים?

ואנו אין לנו אלא לשאול מה היה פשר מעשיהם של עשרת בני יעקב ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם, במה חלקו על יוסף, על מה ריחקוהו וגנבוהו מאת אביו, העל כתונת הפסים אשר לו?

והנה תועה בשדה

לאחר מות יהושע וקבורתו מובא בסוף ספר יהושע דבר קבורתם של עצמות יוסף אשר העלו ממצרים[3]:

ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה.

יש לתמוה על כך מאוד מה ראו בני ישראל לטמון את יוסף דווקא בחלקת שדה זו אשר בשכם, מה ייחודה של זו, ומה אירע בה, ויותר מאלו כיצד מבטאת שדה זו את חייו של יוסף הצדיק אשר לא קברוהו אלא בה.

שאלה זו יכולה להיות מפתח להבנת העניין ולשפוך אור גדול על קצותיו האפלים של סיפורנו.

בספר בראשית מובא סיפור מכירתו של יוסף[4]:

וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם. ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני. ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר וישלחהו מעמק חברון ויבוא שכמה. וימצאהו איש והנה תועה בשדה וישאלהו האיש לאמור מה תבקש. ויאמר את אחי אנוכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רועים. ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדותן. ויראו אותו מרחוק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו.

רואים אנו ששדה זו אשר בשכם שבה ומופיעה באורח מפתיע בסיפור מכירתו של יוסף ומהווה את זירת ההתרחשות לתעייתו של יוסף. על מה תעה ומה דבר שיחו עם האיש, ננסה לפרש כאשר יהיה לאל ידינו.

'ואתנה בריתי ביני ובינך' - אברהם

ננסה לעמוד על שורש העניין ולהעמיק בו עד שהיכן שהבנתנו משגת.

2. דרך סעודה זו מיטיב המקרא לתאר לנו את אטימות ליבם הגדולה של האחים לסבלו ולתחינותיו של יוסף, ובעוד יוסף בבור משווע לעזרה, יושבים האחים לכרוך להם את פיתם בשלווה.
3. יהושע כ"ד, ל"ב.
4. בראשית ל"ז, י"ב.

אחד מהנסיונות בהם נתנסה אברהם אבינו והראשונה במצוות בהם נצטווה הינה ברית המילה, ברית אות בבשרו של אברהם הישיש, ברית בין אברהם לא-ל עליון קונה שמים וארץ. וכך מופיע בבראשית[5]:

> ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אני א-ל ש-די התהלך לפניי והיה תמים ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאוד מאוד ויפול אברם על פניו.

הנה מראש מקדם נתייחד הדיבר האלוקי עם אברהם, צור מכורתו של עם ה', בדבר בריתו איתם והתקדשם והידבקם בו יתברך בברית עולם אשר אין אחריה פרוד כלל. והנה משנעיין באיגרת הברית הזאת נמצאה נחלקת לשני אופנים, מעבר מזה ומעבר מזה.

החטיבה הראשונה הנאמרת, היא הבטחת ה' לאברהם ועצתו היעוצה ליתן את אברהם אב על כל הארץ[6]:

> וידבר איתו אלוקים לאמור אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גויים. ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גויים נתתיך. והפרתי אותך במאוד מאוד ונתתיך לגויים ומלכים ממך יצאו.

בזאת החטיבה היוצאת מפי הגבורה הובטח לו לאברהם היות קדושת ברית קודשו מתפשטת בעולם על פני המון גויים ומרוממת את כל המעשים ומגדלתם ומגביהתם משחיחותם ומשיפלותם, ומקדשת ומאירה את כל פינות החול באור ה' א-ל עולם.

ובחטיבה השנית נאמר[7]:

> והקימותי את בריתי ביני ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם להיות לך לאלוקים ולזרעך אחריך. ונתתי לך ולזרעך אחריך... את כל ארץ כנען והייתי להם לאלוקים.

בזו החטיבה נתפרסם דבר קדושתם של אברהם ושל זרעו לדורותם אשר לא עסק לה ולא דברים עם גוי מגויי הארצות ולא עם עם ממשפחות האדמה, אלא הם לבדם בקדושתם עומדים וזר לא יקרב אליהם, אישי ה' ונחלתו יאכלו.

כבר בראשית דרכו של אברהם מופיעים שני יעודים אלו מפי עליון, כבר בציווי הראשון לאברהם – לך לך. מצד אחד – "לך לך מארצך... ואעשך לגוי גדול ואברכך... והיה ברכה". ומצד שני – "ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך" היעוד להיות אב המון גוים.

שני אופנים אלו ודרכי הופעת הקודש בעולם וגילויו על ידי אברהם וזרעו טבועים המה גם בדרכי קיומה של המצווה כפי שמופיעה היא בהמשך. מצד אחד[8]:

> ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני ובינכם ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם.

ומצד שני[9]:

5. בראשית י"ז, א'.
6. שם י"ז, ג'.
7. שם י"ז, ז'.
8. שם י"ז, י"א.
9. שם י"ז, י"ב.

יליד בית ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעך הוא. הימול ימול יליד ביתך ומקנת כספך והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם.

קריאה אלוקית זו בתחילת הופעתם של עם ישראל בעולם דומה שנטבעה במעמקיה תכונתה של האומה האלוקית המתחלקת אף היא לאופנים הללו, חזונו של הנביא[10]:

והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונישא מגבעות ונהרו אליו כל הגויים. והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

חזון זה, כיצד יהיו ישראל לנס וכלפיד בוער לעיני כל העמים להאיר להם נתיבות עולם, וידעו תועי רוח בינה ורוגנים ילמדו לקח, מסתופף בצילה של נבואת אדון הנביאים הרועה הנאמן[11]:

אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי. ועתה אם שמוע תשמעו בקולי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש...

לסיכומו של עניין, ראינו בפרשה זו היאך מתגלות שתי הופעות הקודש בעולם דרך עם ישראל: האחת קדושתו של עם ישראל לעצמו, ללא נגיעה כלל אל שאר עמי הארץ. והשניה, קדושתו של עם ישראל כשהוא מושך עמו את העמים לברית הקודש בין אברהם לבין ה'.

'שני גויים בבטנך' - יצחק

שתי תכונות אלו נאצלו מאברהם אל זרעו אחריו, אל בנו יצחק, ממשיכו, ומשם נתפרדו שתי מהויות אלו, שתי תכונות קודש אלו[12]:

ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו. ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנוכי ותלך לדרוש את ה'. ויאמר ה' לה שני גויים בבטנך ושני לאומים ממעייך יפרדו, ולאום מלאום יאמץ, ורב יעבוד צעיר. וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה.

והנה כבר ברחם אימם נתגוששו שני כוחות אדירים אלו זה בזה. זה תובע חלקו להיות הקודש גדור לעצמו היטב היטב כיושב אהלים, וזה דורש מקומו להיות הקדושה מתפרצת בעולם לצוד עמה כל אשר בשדה.

אלא שעשו בז בבכורתו ובמעלתו הרוממה ומכרה בעבור נזיד עדשים וכך מופיע במדרש[13]:

'ויאמר השבעה לי' - מה רצה יעקב אבינו ליתן נפשו על הבכורה... הדא הוא דכתיב 'אם לא דם שנאת ודם ירדפך' ועשו זה שונא את הדם, רבי לוי אמר זה דם מילה.

ובעבור זה זכה יעקב אבינו בכוחו ומדרגתו של עשו אחיו, ונחל שתי הכוחות גם יחד, שני גילויי הקודש אשר הובטחו לאברהם.

10. ישעיה ב', ב'.
11. שמות י"ט, ד'.
12. בראשית כ"ה, כ"א.
13. בראשית רבה ס"ג י"ג.

בבא יצחק להנחיל את בניו איש ברכתו ביקש לברכם איש כפי מדרגתו, את עשו כפי מדרגתו, בשפע החומר ובשלטונו על פני עמים, שתהא קדושתו מתפרצת בעולם, להמשיך את ברכת אברהם כי אב המון גויים נתתיך[14]:

ויתן לך האלוקים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש. יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים, הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך, אוררך ארור ומברכיך ברוך.

את יעקב חפץ יצחק לברך כפי הראוי לו, בהשראת השכינה, לירש את ברכת אברהם - "להיות לך לאלוקים ולזרעך אחריך, ונתתי לך ולזרעך אחריך את כל ארץ כנען והייתי להם לאלוקים" הקודש שאין לאחר חלק ונחלה בו, בארץ הקודש ארץ ישראל[15]:

ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו... ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרישתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלוקים לאברהם.

אלא שבא יעקב ותבע חלקו הראוי לו והמגיע אליו על קנותו הבכורה מעשו ונטל חלקו של עשו וברכתו. נמצא יעקב זוכה לשני שולחנות: מצד היותו קונה הבכורה מעשו, זכה בברכתו של עשו ובמעלת אברהם והיית לאב המון גויים, שיהיה דבר קודשו נפוץ בעולם ומאיר לכל העמים ומקדש את כל חלקי החול. ומצד היותו צעיר אחיו, שני לעשו זכה בתכונה היעודה לו מלידתו, איש תם יושב אוהלים, בברכת אברהם שתשרה עליו ועל זרעו השכינה לבדם בארץ הקודש לאחוזת עולם להיות להם לאלוקים.

יעקב וישראל

מצאנו אם כן ביעקב אבינו שני פנים, מכוח עצמו אחד ובזה נקרא שמו יעקב, ומכוח קניין הבכורה אחד ובזה נקרא שמו ישראל לשון שררה וגדלות[16]. ובהקים יעקב את ביתו נתגלגלו פנים אלו ונתהוו בזרעו: כוחו של יעקב מצד היותו שני לאביו וצעיר מאחיו, כוחו של הקודש כשהוא מסוייג יפה יפה לעצמו לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב נתקשר בדמותם של האחים שמעון ולוי[17] ובקנאתם לה' צבאות ולעמו, מצד היותם שניים לראובן וצעירים הימנו.

וכוח קניין הבכורה, אשר לא לו היתה, אך הועברה אליו, כח הקדושה המזרחת בשמשה את כנפות כל הארץ נתפעם בנפשו של יוסף הקטון אשר אף אליו הועברה בכורתו של ראובן לאחר חטאו של זה וניתנה ליוסף כמו שמעיד הכתוב[18]:

ובני ראובן בכור ישראל, כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחש לבכורה. כי יהודה גבר באחיו והבכורה ליוסף.

14. בראשית כ"ז, כ"ח.
15. בראשית כ"ח, א'.
16. ועל זה כבר דרשו חז"ל את דבר האבקו של יעקב במעברי היבוק, שעם שרו של עשו נלחם. ונצחונו של יעקב את שר עשו הביא אותו לתבוע ממנו את לשון ישראל - לשון שררה וגדלות, לשון המראה על קבלת הברכות מאביו מכוח זכותו, לעומת יעקב - לשון המראה על נטילת הברכות בעקיבה - במרמה.
17. דווקא צוות זה של שמעון ולוי, ולא שמעון לבדו, כמו שמעיד עליהם הכתוב בעצמו בהמשך - "שמעון ולוי אחים" פסוק שלבטח אינו בא לחדש דבר בנוגע לקשרי המשפחה של השניים אלא לציין את הזיקה המהותית והקשר האדוק הקיים בין השניים.
18. דברי הימים א' ה', א'.

ננסה לעמוד על הדבר ולראות כיצד נשתלשלו תכונות אלו באנשים אלו בני יעקב וכיצד נשתלשלו בזרעם.

בברכות השבטים מתוארים שבטים אלו לפי רום מדרגתם, איש כברכתו ברך אותם, ראשית בברכת יעקב[19]:

> אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל.

ובילקוט שמעוני מובא על זה:

> אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל - להעמיד משמעון סופרים ומשנים בבתי כנסיות, ומשבט לוי בתי מדרשות שהיו עוסקים בתורה.

תכונתו של יעקב איש תם יושב אוהלים - אותו יעקב שנטמן בבית מדרשם של שם ועבר י"ד שנים ממשיכה להופיע בזרעו דרך שמעון ולוי, בישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות ועסק בתורה אשר לישראל ניתנה. ואף בברכתו של משה מופיעה השראת השכינה בישראל דווקא דרך לוי[20]:

> וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך... האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע, כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו. יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך.

ראשית קנאתם לה' צבאות בעבוד ישראל עבודה זרה, ושנית עבודת מקדש הקודש ורוח הנבואה המפעמת באורים ותומים והוראתה של תורת אמת ומשפטי ה' לישראל כל אותן מעלות ייחודיות לעם ישראל לבדו אינם נמצאות אלא בשבט לוי.

לסיכום כפי שכבר אמרנו מצאנו שירושתם של שמעון ולוי באה להם[21] מכח תכונתו העצמית של יעקב.

ויוסף הוא השליט על כל ארץ מצרים

משנביט בחיי יוסף ופעולתו ומעשהו נראה כיצד נאחזה בקרבו תכונתו הנרכשת של יעקב מאת עשו קידוש החול על ידי הקודש ונתגלגלה אף בזרעו, דבר זה מופיע בכמה פנים:

יוסף שנתבלע בין האומות, וידע שבעים לשון, ושלחו אלוקים למחייה להחיות עם רב ולפליטה גדולה, כל אלה יורו על כוחו הגדול ועל תכונתו האוניברסלית, להחיות עמים רבים באור ה', שזהו קיום צד הברית שבו, שנמשך מאברהם. ובמדרש מופיע:

19. בראשית מ"ט, ז'.
20. דברים ל"ג, ח'.
21. מכאן תובהר לנו חומרת מעשהו של זמרי בן סלוא בחטאו עם כזבי בת צור וחטאם של בני שבט שמעון בבעל פעור עם בנות מואב ומדין.
בנוסף לחומרתו הרבה של חטא זה של בני שבט שמעון נוסף לנו חטא נורא ואיום, חטא של בגידה בייחודו, מעלתו וייעודו של השבט, כי התערות משולחת רסן זו בעממי הארץ מהווה את ההפך הגמור מתכונתו העצמית של שמעון - ההיבדלות מכל העמים וההסתגרות בתוך תוככי קדושתו של עם ישראל.
על כן הגיע על השבט אותו עונש גדול - מגפה שכילתה רבבות מבני השבט בבת אחת. ולכן דווקא קנאותו של פנחס הלא היא זו המסירה את חרון אפו של ה' מעל עם ישראל.

לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו" רבי אבא אמר כפאן למול ויאמרו חייתנו אין כתיב כאן אלא החייתנו נתת לנו חיים בעולם הזה וחיים בעולם הבא ויפתח יוסף את כל אשר בהם את המאושרים שבהם.

והנה לא לחינם דווקא יוסף מל את כל מצרים בבואם לשבור מאיתו בר, כי זוהי כל מהותו ועניינו וכל תפקידו לקשור כל העמים כולם בברית אל ה' יתברך ולעבדו שכם אחד.

ואכן משופעות ברכותיו של יוסף הן על ידי יעקב אביו והן על ידי משה רבינו בשפע גשמי גדול ובשררה ושלטון, על יד יעקב[22]:

מא-ל אביך ויעזרך ואת ש-די ויברכך ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת תחת... ברכות אביך גברו על ברכות הורי עד תאות גבעות עולם.

והן בברכת משה, באופן בולט יותר[23]:

וליוסף אמר מבורכת ה' ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רובצת תחת. וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים. ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם. וממגד ארץ ומלואה ורצון שכני סנה, תבואתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו. בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו אפסי ארץ והן רבבות אפרים והן אלפי מנשה.

כללו של דבר מופיעות בברכה זו הן שפע גשמי רב ומגד תבואות, והן ממשלה על האומות.

ידוע ומפורסם הדבר כי כל תכונה מתכונות האדם אשר נרכשה לו בקניין חיצוני אינה מתישבת על ליבו על נקלה, לפיכך יעקב שקנה את הבכורה וגנב את הברכות מעשו ואת תכונתו נתייסר בשבילה ייסורין הרבה, ברח מעשו ונתגלגל לבית לבן הארמי ונלקח מאיתו בנו. ואף יוסף כן, כיוון שהיתה זו תכונה נרכשת ולא עצמית בזרע ישראל[24], נתייסר ממנה הרבה כפי שעוד נראה. ומצד זה זהים הם יעקב ויוסף זה לזה כמו שמובא במדרש:

אמר רבי שמואל בר נחמני "אלה תולדות יעקב יוסף" לא היה צריך קרא למימר אלא אלה תולדות יעקב ראובן אלא מה תלמוד לומר יוסף אלא שכל מה שאירע לזה אירע לזה: מה זה נולד מהול אף זה נולד מהול... מה זה אחיו שונאים אותו אף זה אחיו שונא אותו, מה זה ביקש אחיו להרגו אף זה ביקשו אחיו להרגו... זה נשטם וזה נשטם, זה נגנב שתי פעמים וזה נגנב שתי פעמים, זה נתברך בעושר ואף זה נתברך בעושר, זה יצא לחו"ל ואף זה יצא לחו"ל, זה נשא אשה מחו"ל וזה נשא אשה מחו"ל , זה הוליד בנים בחו"ל וזה הוליד בנים בחו"ל... זה נתגדל על ידי חלום וזה נתגדל על ידי חלום... זה ירד למצרים וזה ירד מצרים, זה כלה את הרעב וזה כלה את הרעב, זה משביע וזה משביע... זה מת במצרים וזה מת במצרים, זה נחנט וזה נחנט, זה העלו עצמותיו וזה העלו עצמותיו.

במדרש זה מודגש בייחוד הצד השווה בין יעקב ליוסף בתכונותיהם האוניברסליות מורשת אברהם אבינו אב המון גויים.

ובשל שיוסף נטלו כוחו של עשו הרשע אין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל וכך מובא:

22. בראשית מ"ט, כ"ה.
23. דברים ל"ג, ט"ז.
24. אף לא מצד עצמו, שהרי אף הוא קיבל את הבכורה מראובן לאחר חטאו של זה.

"ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף" כיוון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו שנאמר ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ואל ארצי דאמר רבי פנחס בשם רבי שמואל בר נחמן מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל הדא הוא דכתיב אם לא יסחבום צעירי הצאן, ולמה הוא קורא אותם צעירי הצאן שהם צעירים שבשבטים.

וכן כתוב בנביא[25]:

והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה[26] ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה' דיבר.

ראינו איפוא כיצד נתברכו שני חלקי הברית בין ה' לאברהם בצאצאיו של יעקב ננסה כעת להתבונן היאך דבקו תכונות אלו בזרעם אחריהם לדורותם.

בדמייך חיי

ראשית נראה כיצד יצאה אל הפועל ברית המילה על ידי זרעם של שמעון ולוי וכיצד הבליטה דרכה את תכונתם העצמית של בני ישראל. המילה היא מילתו של משה מזרע הלווים, מילתם של עם ישראל, ערב גאולת מצריים, בטרם צאת ישראל מכור הברזל לחרות עולם, עת נצטוו להקריב את הפסח במועדו[27]:

[28]והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם, וראיתי את הדם ופסחתי עלכם ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי בארץ מצרים... ועבר ה' לנגוף את מצרים, וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות, ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף. ושמרתם את הדבר הזה לחוק לך ולבניך עד עולם. והיה כי תבואו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דיבר ושמרתם את העבודה הזאת... ואמרתם זבח פסח הוא אשר פסח ה' על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל, ויקוד העם וישתחוו.

וודאי כל עניינו של פסח הוא הבחירה בבני ישראל על כל גויי ארץ כי זרע קודש הם מצד סגולתם, ומצד התיחסם אל אבותיהם, שאפילו במצרים שלא היו בהם זכויות, מתבוססים במ"ט שערי טומאה, ומשוקעים בשיקוצי מצרים ובגילוליה, בחר בהם ה' להיות לו לעם ונטלם

25. עובדיה א', י"ח.
26. אם נעיין בשלשלת הדורות נמצא שלא רק יוסף הוא זה שמתנגש תכופות עם זרעו של עשו אלא אף שמעון וכך מופיע בדברי הימים א' ד', מ"ב: "ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות... ויכו את שארית הפלטה לעמלק וישבו שם עד היום". ואף בנבואת עובדיה נרמז על מאבקים בין זרע שמעון לצאצאי עשו וכך מופיע שם: "וירשו הנגב את הר עשו..."
27. שמות י"ב, א'.
28. בקריאת קטע זה יש להיות רגישים לניגון הדברים, החזרה הנשנית על הקשר בין קרבן פסח ומצוותיו לעם ישראל: "החודש הזה לכם... דברו אל כל עדת בני ישראל... והיה לכם... כל קהל עדת בני ישראל... והיה הדם לכם לאות... ופסחתי עליכם... ולא יהיה בכם... ושמרתם את הדבר הזה לחוק לך".
כמו כן יש לשים לב לקשר הנקשר פה בין ארץ ישראל והכניסה אליה לבין חג הפסח וקיומו. בדרך זו מנסה המקרא להעביר לנו את עניינו של חג הפסח, בחירתם של עם ישראל על פני אומות העולם.

והוציאם ממצרים ופסח עליהם והרג בבכורי מצרים ובאלוהיהם עשה שפטים, על אף היותם עובדי עבודה זרה אף הם כמו שהעיד הנביא[29]:

> ויהי דבר ה' אלי לאמור... התשפוט אותם התשפוט בן אדם את תועבות אבותם הודיעם. ואמרת אליהם... ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואיודע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם לאמור אני ה' אלוקיכם. ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל ארץ אשר תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל הארצות. ואמר אליהם איש שיקוצי עיניו השליכו ובגילולי מצרים אל תיטמאו אני ה' אלוקיכם. וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש את שיקוצי עיניהם לא השליכו ואת גילולי מצרים לא עזבו.

ומובא במדרש:

> א"ר חמא ב"ר חנינא בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרג אותן... אמר לפני הקב"ה: רבש"ע עד עכשיו היו אלו עובדים עבודת כוכבים ואתה קורע להם את הים...

ועוד העיד עליהם הנביא[30]:

> ומולדתיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רוחצת למשעי והמלח לא הומלחת והחתל לא חותלת. לא חסה עליך עין לעשות לך אחת מאלה לחמלה עליך ותישלכי על פני השדה בגועל נפשך ביום הולדת אותך. ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי.

וכבר דרשו על זה במדרש:

> משפטי צדקך על המשפטים שהבאת על המצרים במצרים, ועל צדקה שעשית עם אבותינו במצרים שלא היו בידם אלא שתי מצוות דם פסח ודם מילה הדא הוא דכתיב ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי זה דם פסח ודם מילה.

נמצינו למדים ששתי מצוות שנתקיימו בידיו של משה ביום לידת עם ישראל כל כולם מצד בחירת ה' בעם ישראל ואהבתו אותם וייחודם מכל העמים. מצוות הפסח כמו שמופיע בה[31]:

> ויאמר ה' אל משה ואהרן זאת חוקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו... וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה', המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו והיה כאזרח הארץ, וכל ערל לא יאכל בו.

ומצוות מילה זו שנתקיימה בידיו של משה אשר מזרע לוי הוא, אשר מהות הברית שבו היא היות קדושת עם ישראל לעצמם ואין זולתם.

משרפות סיד

משראינו את המילה מתקיימת בזרעם של שמעון ולוי, נראה כיצד נתקיימה היא בזרעו של יוסף, במילת יהושע את העם עם עלותם ממימי הירדן אל הארץ המובטחת וכך מוזכר שם[32]:

> בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית.

29. יחזקאל כ', ב'.
30. יחזקאל ט"ז, ד'.
31. שמות י"ב, מ"ג.
32. יהושע ה', ב'.

על מנת לראות את דבר הברית הזאת ועניינה ולהבין בם נצטרך לתת את ליבנו לרצף המאורעות הגדולים שהתרחשו עם ביאת ישראל לארצו, והזעזועים הכבירים שנתחוללו בעולם והרעידו את אמות סיפיו.

אחד מן הארועים הללו הוא מעמד הברכה והקללה בהר גריזים מזה ובהר עיבל מזה, כמו שמצווה עליו התורה[33]:

> והיה כי יביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתת את הברכה על גריזים ואת הקללה על הר עיבל. הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש, בארץ הכנעני היושב בערבה, מול הגלגל, אצל אלוני מורה.

ובמקום אחר[34]:

> ויצו משה וזקני ישראל את העם לאמור שמור את כל המצווה אשר אנוכי מצווה אתכם היום. והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך והקמות לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד, וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך... והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנוכי מצווה אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד.

ביצועו של ציווי אלוקי זה נופל לידיו של יהושע עם הכניסו את ישראל לארצם מיד בחצייתם את הירדן[35] וכך מופיע שם[36]:

> אז יבנה יהושע מזבח לה' אלוקי ישראל בהר עיבל. כאשר ציווה משה עבד ה' את בני ישראל ככתוב בספר תורת משה... וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלווים נושאי ארון ברית ה' כגר כאזרח חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל.

וצריך לברר מה טיבו של מעמד זה, מה משמעותו, מדוע נצטוו עליו ישראל ביום אשר יעברו את הירדן, ומה פשר סמיכותו למילת העם על ידי יהושע.

נעיין בתוכן מעמד הברית בהר גריזים והר עיבל:

> ויצו משה את העם בים ההוא לאמור. אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן... ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל... וענו הלויים ואמרו אל כל ישראל קול רם. ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן. ארור מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן. ארור מסיג גבול רעהו ואמר כל העם אמן. ארור מטה משפט גר יתום ואלמנה ואמר כל העם אמן. ארור שוכב עם אשת אביו כי גילה כנף אביו ואמר כל העם אמן... ארור מכה רעהו בסתר ואמר כל העם אמן. ארור לוקח שוחד להכות נפש דם נקי ואמר כל העם אמן. ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן.

33. דברים י"א, כ"ט.
34. דברים כ"ז, א'.
35. על אף שבכתובים מעמד הברכה והקללה אינו מופיע בסמוך למילת העם על ידי יהושע, כי אם לאחר מלחמת העי, אבל זה בוודאי אינו שהלא ידוע לנו על פי התורה כי הציווי על מעמד זה הינו ביום אשר תעברו את הירדן ועוד ננסה לבאר מדוע שינה הכתוב מסדר המאורעות ודחק מעמד זה עד לאחר כיבוש יריחו, חטא עכן ומלחמת העי.
36. יהושע ח', ל'.

ניתן לראות כי ישנו דמיון רב בין תוכן מעמד הברית זה לבין תוכנם של עשרת הדברות: "לא תעשה לך פסל וכל תמונה", "כבד את אביך ואת אמך", "לא תרצח", "לא תנאף", "לא תענה ברעך עד שקר", ו"לא תחמוד". כל אלו המצוות אשר נאמרו בסיני מתוך האש הענן והערפל נזכרות אף פה בדרך זו או אחרת[37]. יתרה על כן נוכל למצוא מקבילות נוספות בין שני המעמדים:

במעמד הר סיני[38]: נבנה מזבח - "וישכם בבוקר ויבן מזבח תחת ההר". הוקמה מצבה- "ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל". הועלו על המזבח עולות ושלמים - "וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים להי פרים".

ואף במעמד הר גריזים והר עיבל היה כך: נבנה מזבח - "אז יבנה יהושע מזבח להי אלוקים ישראל בהר עיבל". הוקמה מצבה[39] - "הכין שתים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה". הועלו על המזבח עולות ושלמים - "ויעלו עליו עולות להי ויזבחו שלמים".

ויש לשאול על כך מה הקשר בין שני מעמדים ועל מה זהותם, ועוד מה ראה הי לצוותנו על מעמד נוסף הדומה למעמד הנשגב של מתן התורה, עם כניסתנו לארץ?

כשנמשיך לעיין בהשוואתנו בין אלו שני המעמדים נמצא שחרף הדמיון הרב בין זה לזה והצד השווה שבהם, ישנם גם הבדלים בין שניהם, ודברים בהם נפלגים הם שני המעמדים הללו ומתפרדים איש מעל רעהו: בעוד שבמעמד הר סיני הייתה התגלות אלוקית גדולה ואשו הבוערת של הי אכלה בראש ההר, הדיברות או חלק מהן נאמרו לעם ישירות מפי הגבורה בנבואה, הרי שבמעמד הברכה והקללה נעשה המעמד כולו על ידי הלווים ועל ידי העם. בעוד שבמעמד הר סיני נאספו העם עלות בהר ונגוע בקצהו וגבולות עשו לו סביב ואך הכהנים הותרו לעלות בו לגשת אל הי, במעמד הברכה והקללה לא זו בלבד שהורשה העם לעלות, נתהפכו היוצרות: העם עמדו מזה ומזה בראש ההרים, והכהנים וארון הברית עמדו תחתם. מה עניין ההבדלים וסיבתם?

ננסה לעמוד על שורשו של מעמד הברכה והקללה.

מובא בגמרא[40]:

> תנו רבנן כיצד כתבו ישראל את התורה? רבי יהודה אומר על גבי אבנים כתבוה, שנאמר "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב" ואחר כך סדו אותן בסיד. אמר לו רבי שמעון לדבריך היאך למדו אומות העולם של אותו הזמן תורה. אמר לו בינה יתירה נתן בהן הקב"ה ושיגרו נוטירין שלהן וקילפו את הסיד והשיאוה, ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת, שהיה להן ללמוד ולא למדו, רבי שמעון אומר על גבי סיד כתבוה וכתבו להן למטה למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם, הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן, דכתיב "והיו עמים משרפות שיד קוצים כסוחים באש" על עסקי סיד (רש"י - שהתורה היתה כתובה עליו והיתה מגולה לפניהם ולא למדוה).

37. לבד ממצוה אחת, שאיננה מופיעה כאן במעמד הר גריזים והר עיבל - שבת. העדרותה של מצוה זו במעמד זה אינה מקרית כלל וכלל, ועוד נבאר מה טעם הושמטה מצוה זו ממעמד זה.
38. הפסוק בעניין מעמד הר סיני לקוח משמות כ"ד, ד'.
39. יהושע ד', ב'.
40. סוטה ל"ב ע"ב.

היוצא מן הדברים, כי אכן נועד מעמד זה להיות כחזרה על מעמד הר סיני! אלא שבעוד מעמד הר סיני כל יעודו היה למען ישמעון עם ישראל קול אלוקים חיים ויקבלו עליהם עול מלכותו, הרי שמעמד הברכה והקללה נועד לכל באי עולם כהזדמנות שניה להיכנס תחת כנפי השכינה ולקבל עליהם ממשלתה. כי מעמד הר סיני היה במעמד נשגב מאוד למעלה ממעלתם של כל העמים, קול ה', שכינתו, חושך ענן וערפל.

ואפילו דור מצרים שדור דעה היה, דור אוכלי המן והשליו, אשר נעשו בעבורם ולעיניהם ניסים גדולים ומופתים נוראים, אשר היה ה' הולך לפניהם לנחותם, ושכינת קדשו הייתה חופפת עליהם כל היום, נתיראו מאוד מאוד במעמד זה וחרדו אל משה[41]:

> ותאמרו הן הראנו ה' אלוקינו את כבודו ואת גודלו ואת קולו שמענו מתוך האש. היום הזה ראינו כי ידבר אלוקים את האדם וחי. ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת, אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלוקינו עוד ומתנו. כי מי כל בשר אשר שמע קול אלוקים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי. קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלוקינו.

והלא דברים קל וחומר, אם דור זה שהיה במדרגה עלינה מאוד פרחה נשמתם במעמד זה כל העמים אשר בוססו עד ארכובותיהם באלילותם הפראית ותועבותיה, לא כל שכן שלא היה מעמד זה שייך אליהם כלל. ומכאן פתחון פה יש לאומות העולם שלא קיבלו את התורה כי לא ניתנה להם אפשרות אמיתית לדחותה או לקבלה. לכך בא מעמד זה, מעמד הברכה והקללה, להגיד לכל באי תבל את דרך הישר לקרוא להם אל התורה ומצוותיה, אל דרך המוסר והיושר, האמת הצדק המשפט והחסד היוצאים מאמונת ה' הברה, ולהפרישם מדרכי מיתה לדרכי חיים[42]. לכך כתבו את התורה באר היטב בשבעים לשון, משנכנסו ישראל לארץ ולא היו עוד עם של נזירים סגפנים אוכלי המן המנותקים מהוויות העולם הזה וממנהגיו, אלא עם איתן היושב בטח על אדמתו ונאחז בה מלא חיים לאומיים וממלכתיים. ובמעמד זה לא היה להם לאומות העולם לדחות את התורה אלא לקרבה. ומכיוון שלא עשו כן על זה נחתם דינם לבאר שחת כמו שכבר נתבאר בגמרא.

היוצא מן הדברים כי מעמד הברית בסיני היה במעלה עליונה מאוד ולא ניתן אלא לישראל מצד תכונתם העצמית, על כן נעשה בידיו של משה רבינו, אדון הנביאים אשר מזרע לוי הוא. ואילו מעמד הברכה והקללה אשר בשכם נעשה על ידי יהושע, משרתו מזרע יוסף, כי בו יצאה קריאה גדולה לכל העולם כולו, לכל עמי הארץ, לכל משפחותיו, באשר הם שם לקבל עליהם עול מלכות שמיים ולבוא כולם בברית עם ה' אלוקי עולם[43] אשר בידו נפש כל חי, כמו שנאמר שם[44]:

41. דברים ה', כ"א.
42. אם נדייק בכתובים נמצא ביסוס לדבר היות מעמד הברית בהר גריזים והר עיבל מיועד לכל גויי הארץ - "וכל ישראל וזקניו ושוטרים ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון... כגר כאזרח", אזכורו של הגר ואף הקדמתו לאזרח במעמד זה מורה על החשיבות הרבה לה זוכים הגרים במעמד זה, דבר ששב ומופיע בסוף הפרשה - "לא היה דבר מכל אשר ציווה משה אשר לא קרא יהושע נגד כל הקהל ... והגר ההולך בקירבם".
43. מכאן יובן מה שהערנו קודם על העדרותה של מצוות השבת ממניין הברכות והקללות במעמד הר גריזים והר עיבל, כיוון שהשבת ניתנה להם לישראל לבדם מצד סגולתם וקדושתם כדברי המדרש: "משה, מתנה טובה יש לי בבית גנזי... וחפץ אני לתיתה לישראל לך והודיעם". לעומתם לעמי הארץ אין בה חלק ונחלה כלל - ' גוי ששבת חייב מיתה'. כי אין זה ממעלתם, כמו שהיטיב לבטא זאת מסדר התפילה בתפילת השבת: 'ולא נתתו ה' אלוקינו לגויי הארצות, ולא הנחלתו מלכנו

לא היה דבר אשר לא קרא יהושע נגד כל קהל ישראל והנשים והטף **והגר ההולך בקרבם.**

היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם

כעת יובן ציוויו של ה' ליהושע בדבר מילת העם כי מעמד זה היה בסמוך למעמד הברכה והקללה בשכם, וזה כוונת הכתוב "בעת ההיא", כי הייתה צריכה מילה זו להיות מעמד של כריתת ברית חדשה על כל האנושות כולה, לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. אלא שאומות העולם האליליות והשקועות כל כך בזוהמתן וברשעותן קילקלו ומאסו בתורת ה' ולא שעו לזעקתו של מעמד נישא זה ועל זה נחתם דינם לבור תחתיות. ובסוף העניין לא מלו במעמד זה אלא בני ישראל הנכנסים לארץ כנען.

וזהו פרוש דברי ה' אל יהושע "היום גלותי את חרפת מצרים מעלכם", כי כמו שכבר זכרנו היה בעת יציאת מצרים קטרוג גדול על עם ישראל מצד מה שלא היו ראויים באותה שעה להיגאל שאף הם היו עובדי כוכבים ומזלות ושקועים בטומאת מצרים ומעשיה הרעים. ואילו ה' פסח על בני ישראל בנגפו את מצרים והרג בבכוריהם ולקח את עם ישראל להיות לו לעם, ומבחינה זו הייתה בזה חרפה גדולה לישראל, שהיה ביד עובדי כוכבים להגיד שיש לפניו יתברך משוא פנים ומיקח שוחד חס וחלילה. אולם משמאסו מצרים במעמד הברית שהוצע להם ומאסו בו כל עמי תבל, נתבררה למפרע סגולתם הכבירה של עם ישראל, עם ה', זרע אברהם יצחק ויעקב, שרק הם לבדם בחרו בו יתברך להיות להם לאלוקים ולזרעם אחריהם, ובזה נתבאר שבאמת אף בחירת ה' בבני ישראל במצרים וגאולתם הייתה ראויה להם ביותר לרום מעלתם, ועל זה אמר הכתוב "היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם".

ומעת זו והלאה יצא קצפו של הקב"ה על עממי כנען להומם ולאבדם והחלה מלחמתם של יהושע וישראל בשבעת עמי הארץ להורישם ולגרשם. ולכך הופיע שר צבא ה' העומד כנגד יריחו וחרבו שלופה בידו נטויה עליה וזהו דברו עתה באתי.

שוב ראינו כי דווקא יהושע אשר מזרע יוסף הוא, הוא הוא שעשה את ברית המילה שהיתה אמורה להיות בריתם של כל הגויים.

שמעון ולוי אחים

לאחר שהפלגנו מספורנו והארנו בדבר מילתם של יוצאי ירך יעקב וזרעם, נשוב לפרשתנו וננסה לבארה על פי המקורות אשר הקדמנו.

מובא במדרש[45]:

> ד"א "שמעון ולוי אחים" וכולם אינם אחים? אלא אחים בעצה. נטלו עצה על שכם והחריבוה, שנאמר "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי". והם נטלו עצה על יוסף ובקשו להרגו, שנאמר

לעובדי אלילים וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים. כי לעמך ישראל נתתו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת'.
על כן במעמד זה שנועד לאומות העולם נשמטה מצווה זו.

44. יהושע ח', ל"ה.
45. ילקוט שמעוני בראשית רמז קנ"ח.

"ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו". מי היו? אם תאמר ראובן הרי ראובן בקש להצילו, שנאמר "וישמע ראובן ויצילהו מידם", אם תאמר יהודה, הרי אמר "מה בצע כי נהרוג את אחינו", ואם תאמר בני השפחות, הרי כבר נאמר "יהוא נער את בני בלהה" אלא מי הם? זה שמעון ולוי, דכתיב בהם שמעון ולוי אחים.

וכן כשבאו למצרים אמר יוסף אם אני מניח שמעון ולוי במקום אחד הן נוטלין עצה ומחריבין כרך גדול של מצרים, לפיכך הפריש שמעון מלוי שנאמר "ויקח מאתם את שמעון", וכיון שהפריש אותם נעשה לוי יחידי שנאמר "ויפתח האחד את שקו", וכי אחד היה, אלא זה לוי הנשאר יחידי מזוגו. באותה שעה תשש כחו של לוי לכך נאמר שמעון ולוי אחים.

מדרש זה הדורש את פשט המקראות מראה לנו מי הם האחים שעמדו בראש המאבק נגד יוסף והובילו את השנאה נגדו, והנה נמצא ששמעון ולוי היו יועצי הרעה על יוסף עד שאפילו בקשו לשלוח יד בנפשו ולאבדו מן העולם שלא כשאר האחים. ויש לברר למה דווקא הם התנכלו ליוסף להמיתו ומדוע היו הם לראש צריו, מה הביאם לכך ומה ומצאו ביוסף און כי ריחקהו.

ננסה לחשוף את רקע האירועים קודם זמן המכירה ולגלות את אשר פקד את בית יעקב בימים ההם.

ויברח יעקב שדה ארם

עם הילקחם של הברכות על ידי יעקב מאת אחיו במרמה, נשלח יעקב בגזרת אביו ואמו לארם מפני אחיו המתנכל לו להמיתו. בברכיים כושלות, בלב רוטט, נס יעקב מבאר שבע, בשל מעשה שכלל לא חפץ לבצעו, חושש מנקמת אחיו הדולק אחריו ומזעמו, ירא אולי כעס עליו אביו יצחק על מעשהו, מסתפק בקירבו[46] האם חלו עליו הברכות של אביו או שמא אין להם כל תוקף. בודד, גולה מארצו, נמלט, והנה שוקעת עליו השמש במפתיע והוא נאלץ ללון במקום בלב חרד ואכול ספקות, ואז לפתע נגלה אליו אלוקים[47]:

והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלוקי אברהם אביך ואלוקי יצחק הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך. והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך. והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והשבותיך אל האדמה הזאת כי לא אעזובך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך.

מה נרעש היה יעקב בהקיצו, הנה נגלה אליו האלוקים, אלוקי אביו והבטיח לשמרו, ולא זו בלבד הבטיח לו, את הברכות שנטל מעשו הבטיחו, בעת חלומו הודיע לו האלוקים כי ברכתו של יצחק זקנו חול תחול עליו, לא רק בברכות הראויות לו מכוחו - "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך", כי אם גם בברכות הבאות מכח בכורתו של עשו, להיות אב המון גויים - "והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות

46. יש לתת את ליבנו לשתיקה הרועמת השוררת בביתו של יצחק לאחר גניבת הברכות על ידי יעקב, איש מהנפשות הפועלות אינו מדבר בעניין זה עם רעהו (פרט לרבקה עם יעקב): לא עשו עם יעקב, לא יצחק עם רבקה, ואף יצחק בהתיצב יעקב לפניו טרם צאתו לחרן בוחר שלא להזכיר את מעשהו של יעקב.
47. בראשית כ"ח, י"ג.

האדמה ובזרעך". שתי שליחויות אלו יעדה לו ההשגחה האלוקית, דרכו צריך הקודש להופיע בעולם בשתי הופעותיו, מה רבה היתה שמחתו בשמעו בשורה זו.

בחזונו מרחיק הראות ובתעופת מבטו נודר יעקב נדר ומציב מצבה[48]:

> וישכם יעקב בבוקר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצוק שמן על ראשה ויקרא את שם המקום ההוא בית אל... וידר יעקב נדר לאמור אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנוכי הולך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים. והאבן הזו אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים.

אם אך אוכל, אם אך יעזרני אלוקים בדרכי, אם אשוב הנה בשלום, האבן הזאת תהיה בית אלוקים! דרכה אחל להפיץ שם אלוקים חיים בעולם, דרכה אחל לקיים את ברכת אברהם "והיית לאב המון גויים".

והנה הגיע עת פירעון שטרותיו של יעקב, ובא זמנו לקיים את מוצא שפתיו[49]:

> ויבוא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען, בבואו מפדן ארם ויחן את פני העיר. ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויצב שם מזבח ויקרא לו א-ל אלוקי ישראל.

מיד בבואו אל ארץ ישראל, בשובו מן הנכר מזדרז יעקב להקים שבועתו, ופעולתו הראשונה בהגיעו לארץ בחנותו נוכח פני העיר שכם היא קניית השדה מאת יושבי הארץ החיוי למען הקים שם מזבח לקרוא בשם ה' א-ל אלוקי ישראל, לקרוא אל יושבי הארץ להשליך איש את אלילי כספו את אלילי זהבו מעשה ידי אצבעותיו אשר עשו לו להשתחוות, ולקרוא כולם בשם ה', "ויצב שם מזבח ויקרא לו א-ל אלוקי ישראל".

מעשה דינה

ואז בשעה שגאו תקוותיו של יעקב וביתו, שהנה אך רגע האלילים כליל יחלוף והרשעה כולה בעשן תכלה, ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו, קרה המעשה אשר הפיל חזון נפלא זה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, והחשיך את עיניו של יעקב אבינו וביתו:

> ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ. וירא אתה שכם בן חמור החיוי נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה[50].

בהיותם בשדה אשר יעדו להאיר לכל עמי הארץ ולרוממם משפלותם, נודע להם כי לא זו בלבד שעמי כנען לא התקדשו והתעלו במחיצתם אלא שיתרה מזו, הנשיא שבהם דבק בדינה אחותם

48. בראשית כ"ח, י"ח.
49. בראשית ל"ג, י"ח.
50. אין לראות במעשה חמור זה של שכם עניין של תאוה בלבד, אלא כאמירה מהותית בהרבה. מה שהתרחש באותו מאורע היה לקיחה מודעת של בת יעקב, אשיות מפורסמת שבאה ורכשה אדמות רבות בפאתי העיר, ובנוסף התחילה להפיץ שם ה' ותורתו בהקמת המזבח שלבטח עשתה הדים רבים בעיר, על ידי בנו של נשיא הארץ, אניסתה וענויה. לא לחינם מציינת התורה על התאהבותו של שכם בדינה רק לאחר מעשהו המזעזע. מעשה זה בא בעצם להראות את סירובם המופגן והמודע של עמי הארץ לקריאתו של יעקב.

וטימאה. לא ניתן לשוות את כאבו של יעקב בהיוודע לו על דבר ביתו, כיצד הפך רצונו וחשקו להיטיב עם כל הבריות לאסונו שלו, מה רבה היא כפיות הטובה, מה גדולה היא.

והנה בשעת אבלו של יעקב, בראותו את חלום חייו הולך וקורס לנגד עיניו לאחר שאך לפני זמן מועט קרוב היה להתממש, לאחר שנים של צפייה וכליון עיניים, בשעת מוראו בהיות דינה כלואה בידיהם של יושבי שכם. מתוך האפלה הגדולה אור החל להזריח:

> וידבר חמור איתם לאמור שכם בני חשקה נפשו בביתכם תנו נא אותה לו לאישה... ויאמר שכם אל אביה ואל אחיה אמצא חן בעינכם ואשר תאמרו אלי אתן הרבו עלי מאוד מוהר ומתן ואתנה וכאשר תאמרו אלי.

ובלבבו של יעקב החלה לפעם שוב התקווה אולי בכל זאת לא אבדה התקווה, אולי סובבה ההשגחה האלוקית את הדברים דווקא בדרך זו, על מנת להשיב כל העמים בתשובה. הברית, לו אך ימולו, לו אך יאותו להסיר את ערלתם ולהידבק תחת כנפי השכינה, כך הגה יעקב בלבבו.

אולם לא כך חשבו בניו. הם חדלו להאמין באידיאל הנשגב של היות ישראל לאב המון גויים, חזון זה גדול ונורא הוא אך טרם הגיעה שעתו, יושבי הארץ הוכיחו את שפלותם המוסרית ואת רקבונם. על הקודש להיוותר לעם ישראל לבדו ולעמים אין חלק עמו.

והנה יעקב ציפה שמן המילה הזאת תפציע גאולה לעולם, אך לא כן בניו:

> ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחותם. ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחתנו לאיש אשר לו ערלה... אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמנו להימול לכם כל זכר ...וישבנו אתכם והיינו לעם אחד... ולא אחר הנער לעשות את הדבר כי חפץ בבת יעקב...

או אז קמו שמעון ולוי בקנאתם ובקצפם, למנוע מעשה ברית זה, כי אין לעמי הארץ חלק בה:

> ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויביאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר. ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב ויקחו את דינה מבית שכם ויצאו. בני יעקב באו על החללים ויבזו העיר אשר טמאו אחותם.

מעשה זה של שמעון ולוי גנז את חלומו של יעקב, ותגובתו היתה חריפה:

> ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי.

ובמדרש חז"ל היטיבו לבטא עניין זה:

> "עקרו שור" - עקרתון שורן של גרים.

רבי חוניא ורבי ירמיה בשם רבי אחייה בר אבא דכתיב וברצונם עקרו שור בשביל לעשות רצון יצרכם עיקרתן שורן של גרים.

(מתנות כהונה: שורן של גרים- חומה שלהן ובטחונם שכן הגרים היו להם במי לתלות הלא שכם מדינה כולה נתגיירו וניצולו מן המיתה ועתה אתם עקרתן אותו חוזק ויאמרו להפך).

ומעמד הברית אשר ייחל אליו יעקב בשבתו בחרן נאלץ להיות מצומצם לבני ביתו של יעקב לבדם[51]:

> ויאמר אלוקים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך. ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסרו את אלוקי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלתיכם. ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח לאל העונה אותי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי.

ומהמעמד הנשגב והנישא זה נדחה לעתים אחרות. עקירת כח הגרים, כמו של השור דוחה את הצלחת התהליך בשנים רבות.

ויעבור אברם בארץ

אך יש לנו להעמיק ולשאול מדוע לא צלחה דרכו של יעקב, ומדוע לא אבו יושבי הארץ הכנענים שמוע אל יעקב בבנותו את המזבח בשכם ועוללו מה שעוללו לדינה ביתו? האם שפלות מדרגתם של הכנענים הינה הסיבה היחידה לכישלון חזונו של יעקב אבינו או שמא קיים רובד נוסף על זו?

בראשית דרכו של אברהם אבינו, עם כניסתו לארץ נאמר[52]:

> ויצאו ללכת ארצה כנען ויבואו ארצה כנען, ויעבור אברהם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ. וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת, ויבן שם מזבח להי הנראה אליו. ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל, ויט אהלה בית א-ל מים והעי מקדם ויבן מזבח להי ויקרא בשם ה'.

עם בואו של אברהם לארץ מצאנו שבנה שני מזבחות: בראשונה בשכם ומיד אחר כך נעתק ממקומו ובנה מזבח נוסף בין בית א-ל ובין העי. ויש לבאר מה עניין שני מזבחות אלו, מה מטרתם, ולשם מה נזקק אברהם לשניהם עם בואו אל הארץ.

נשוב ונעיין בכתובים, ראשית במזבח אשר בנה אברהם בשכם:

> וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח להי הנראה אליו.

והנה ראינו כאן כי את המזבח הראשון בנה אברהם בשכם על בשורת הארץ, ארץ ישראל אשר הובטחה לזרעו על ידי הגבורה. כבר זכרנו למעלה כי בשורת הארץ וקניינה באה לו לאברהם מכוח קדושתו העצמית ומכוח סגולתו כמו שמופיע בהמשך[53]:

> ונתתי לך ולזרעך אחריך... את כל ארץ כנען לאחוזת עולם והייתי להם אלוקים

עליה בונה אברהם את המזבח אשר בשכם להודות להי הנראה אליו, אליו דווקא.

לעומתו המזבח השני אשר מצד בית אל, הוקם על ידי אברהם מסיבה אחרת:

> ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח להי ויקרא בשם ה'.

51. בראשית ל"ה, א'.
52. בראשית י"ב, ו'.
53. בראשית י"ז, ח'.

מזבח זה נבנה על ידי אברהם לשם מטרה אחת, לקרוא בשם ה', להודיע את דבר גדולתו ואלוקתו בעולם, ולפרסמה בקהל רב, וכל זה מצד ייעודו והיית לאב המון גויים.

נמצינו למדים כי שני מזבחות הם: הראשון אשר בשכם אשר בנאו אברהם להודות לה' על מעלתו וסגולתו אשר לו לבדו המה. והשני אשר לצד בית אל אשר הוקם לקרוא בשם ה' א-ל עולם ולשבחו בקהל עמים.

מתוך מעשיו הצדיקים של אברהם אבינו תובן טעותו של יעקב אבינו אשר מנעה רצונו מלהתקיים.

יש לתת את הדעת על סדר מעשיו של אברהם אבינו עם היכנסו לארץ: ראשית המזבח בשכם ולאחריו בבית א-ל. אברהם אבינו במבטו החודר היטיב להבין כי קודם אשר יצא אל עמים רבים לקרוא אותם לבוא ולהסתופף בצל א-ל, עליו לאחוז במדרגתו העצמית היטב ולהפנימה בליבו, ולישבה בשכלו עד אשר תהיה טבועה בקרבו,

ורק לאחר מכן יוכל לקום ולהתיצב ולקרוא בפה מלא את העמים אל עבודתו ויראתו של ה'. על כן רק לאחר שהודה על מעלתו וייחודו מכל העמים במזבח אשר בשכם, בנה מזבח בבית א-ל וקרא בו בשם ה'.

לא כך נהג יעקב אבינו עם בואו אל הארץ. הוא פוסח על הראשון שבשלבים ופונה מיד אל השני[54]:

> ויצב שם מזבח ויקרא לו א-ל אלוקי ישראל.

עוד בטרם אחז במעלת יעקב, תכונתו העצמית וסגולתו, מקים יעקב מזבח בשם א-ל אלוקי ישראל, מעלתו השניה הנרכשת, המיעדת אותו להאיר לעמים רבים ולקרוא להם אל ה' ואל תורתו.

ומכאן תתברר סיבת הנפילה ושרשה, כי קריאה זו של יעקב אל העמים על אף גדולתו של יעקב וקדושתו איננה שלמה כל עוד לא תפס הוא את מעלתו העצמית והטמיעה, על כן לא היה בה די כוח על מנת לחדור אל קרבם של עמי הארץ ולהסיר את ערלת לבבם.

ועל זה באה תוכחה מגולה ליעקב מאת ה' לאחר מעשה דינה ותוצאותיו הכבדות[55]:

> ויאמר אלוקים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח לא-ל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך.

ראשית עליך לבנות מזבח לא-ל הנראה אליך, בהיותך עומד עוד במדרגת יעקב, בברחך מפני עשו אחיך.

ואכן יעקב מבין את תוכנה של תוכחה זו ואת מהותה, ופונה לאחוז במדרגתו ובקדושתו:

> ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלוהי הנכר אשר בתוככם והיטהרו והחליפו שמלותיכם. ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח לא-ל העונה אותי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי.

ראשית עלי להיטהר. ראשית עלי לבנות מזבח לא-ל הנראה אליי, העונה אותי ביום צרתי בעודי במעלת יעקב, במדרגה זו עליי לדבוק בראשונה.

54. בראשית ל"ג כ'.
55. בראשית ל"ה, א'.

לאחר שמקיים יעקב ציווי זה ובונה מזבח זה בבית אל, זוכה לעלות למדרגת ישראל כמו שמובא שם[56]:

> וירא אלוקים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם ויברך אותו. ויאמר לו אלוקים שמך יעקב לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך. ויקרא את שמו ישראל ויאמר לו אלוקים אני א-ל ש-די גוי וקהל גויים יהיה ממך ומלכים מחלציך יצאו.

אך יש להבין מדוע דימה יעקב לפסוח על מדרגת יעקב ולאחוז מיד במדרגת ישראל.

שורש טעות זו נעוץ כבר בנדרו ערב בריחתו מפני עשו אחיו לחרן[57]:

> אם יהיה אלוקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנוכי הולך... ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים. והאבן הזו אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך.

כבר תהו המפרשים על המילים "והיה ה' לי לאלוקים" האם הם חלק מתנאיו של יעקב כגון ונתן לי לחם לאכול או שמא הם חלק מהבטחתו כגון עשר אעשרנו לך. ופרשו זה בכה וזה בכה.

אבל לאמיתו של עניין בחילוק זה מונח עצם טעותו של יעקב. כי יעקב אשר שב בשלום מלבן ומחרן, ניצל ממוקשים ופחים רבים, גבר על שרו של עשו וזכה לברכתו ולהודאתו על הברכות, חשב כי כבר נתקיימו תנאיו וכי כבר הגיע למדרגת יעקב ואחז בה וכבר נתקיים התנאי והיה ה' לי לאלוקים שזו בעצם מדרגת יעקב, על כן ישר בכוחו לאחוז במדרגת ישראל, אבל לא כך היה כי על אף שברכו שרו של עשו במדרגת ישראל עדיין לא ברכו אלוקים בה, ודבר הבטחתו "והיה ה' לי לאלוקים" היה צריך להופיע בתור מעשה מצד יעקב - הקמת מזבח בבית א-ל וההיטהרות שקדמה לה, ולא בתור תנאי שכבר קוים. ומטעותו זו של יעקב נתרגשו עליו צרות אלו.

חטא ראובן

ימים של סער פקדו את בית יעקב וטלטלוהו לאחר התנפצות חלומו של יעקב. אסונות רבים שבו ופקדו את בית יעקב, אונס דינה, מות דבורה מינקת רבקה, מות רחל בלידתה. אווירה קשה שרתה בתוך בית יעקב, בעודו זועם על שמעון ועל לוי, על מעשיהם ועל מחשבותם.

והנה בימים אלה נופל אף ראובן בכור ישראל בחטאו[58]:

> ויהי בשכון ישראל בארץ ההיא וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר.

רבות תהו על מעשהו זה של ראובן, האם נפל עד כדי כך אותו צדיק בכור השבטים עד אשר שכב עם פילגש אביו?

אך באו חז"ל וחשפו במבטם החודר את הלכי הרוח שנשבו באותה עת בתוך ביתו של יעקב[59]:

56. בראשית ל"ה, ט'.
57. שם כ"ח, כ'.
58. שם ל"ה, כ"ב.
59. דשבת נ"ה ע"ב.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה שנאמר ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאחת אלא מה אני מקיים "וישכב את בלהה פילגש אביו" מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה. תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר: מוצל אותו צדיק מאותו עוון ולא בא מעשה זה לידו אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר "ארור שוכב עם אשת אביו", ויבא חטא זה לידו? אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו עלבון אמו תבע. אמר: אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי? עמד ובלבל את מצעה.

כתוצאה משברה של תקוות יעקב להדביק עמים כולם אל דרך ה', כבר זכרנו שנתייאשו בניו מתקוותו והיו חפצים להיות בדלים מכל העמים, ולקחו את דעתם זו לצד רחוק רחוק והפליגו בה עד שהיו מואסים אף בבני השפחות ומבזים אותם כמו שמובא במדרש:

שהן נוהגין בבני בלהה וזלפה מנהג עבדים וקורין אותן עבדים.

ואף ראובן חשב כן, תבע עלבון אמו ובלבל יצועי אביו, כי היה מזלזל בשפחות ובבניהן מצד היותן כעמי הארץ לדעתו.

ועל כך נענש מידה כנגד מידה, כי ראובן בכור ישראל הוא היה ראוי שימשיך את כוח הבכורה אשר נקנתה מעשו ובחינת "אב המון גויים" היתה ראויה להימשך ממנו. והוא לא כן הכין לבבו, על כן ניטלה ממנו הבכורה וניתנה לרעהו הלא הוא יוסף כמו שכבר הבאנו[60]:

ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף.

וישראל אהב את יוסף

הנה כבר רמזנו שלאחר מעשיהם של שמעון ולוי ריחקם אביהם והחל מקרב את יוסף, כי דעתו היתה חלוקה מעם אחיו להיות עם אביו ולחפוץ בהתפשטות הקודש בעולם ובעמים כולם, על כן קיבל הבכורה מראובן במה שהיתה דעתו שלמה להיות ישראל לאב המון גויים על כן יוסף היה מקרב את בני השפחות כמו שנאמר[61]:

יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם.

ואמרו על זה במדרש:

ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם ומה א"ל? רבנן אמרי שהן נוהגין בבני בלהה וזלפה מנהג עבדים וקורין אותן עבדים, ואני נוהג בהן מנהג אחווה.

אבל האחים היו מרחיקים אותם, ומשראו אחיו כי היה אביהם מקרב ליוסף ביותר ואהבו מהם, חששו לשלום זרע בית יעקב כי האמינו בכל לבבם ובכל נפשם שלא עת היא להידבק בעמים כי טרם הגיעו למעלה הראויה ועל כן יש לירחק מהם. עוד יותר מזה חששו פן ידחה אותם אביהם וידחוק אותם מחוץ למחנה השכינה בעטיו של יוסף ודיבתו. ובזה בוודאי תהיה

60. דברי הימים א' ה', א'.
61. בראשית ל"ז, ב'.

מכת הרג ואבדן על בית יעקב ועל זרעו. על כן שנאו ליוסף ושנאו לדעתו כי חשבו כי על ישראל לשכון לבטח בדד.

ויהי היום ובני יעקב שבו לרעות את צאנם בשכם בשדה אשר יועדה להושיע את העולם כולו מאפלתו, בסמוך ונראה לחרבותיה של שכם אשר הרסו. ולשם נשלח יוסף בידי אביו, לקראת התנגשות בלתי נמנעת בין שני עולמות אלו, בין שני כוחות כבירים אלו, בין שתי דעות חלוקות אלו, בין שני הופעות קדושה אלו שנשתלשלו בזרע קודש זה מימים ימימה, מימי אברהם אבי האומה. "וימצאהו איש תועה והנה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש ויאמר את אחיי אנוכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רועים ויאמר האיש נסעו מזה".

אז אהפוך אל העמים שפה ברורה

אמנם לאחר שנים בשוב ישראל לארצו בצאתו ממצרים לחרות עולם שבו ישראל וניסו לשקם את מזבח ה' ההרוס ולהחיות זיכרון מעמד עבר זה, לקרוא בשנית אל העמים כולם - החרשים שמעו והעורים הביטו לראות. ויהושע משרת משה מיוצאי חלציו של יוסף חזר אל הר גריזים והר עיבל המשקיפים על פני שכם והקים שם מזבח לה' אלוקי ישראל[62]:

> אז יבנה יהושע מזבח לה' אלוקי ישראל בהר עיבל

אך מסתבר שאף באותו דור לא היו אומות העולם ראויים למדרגה זו, כפי שמופיע בסמוך למעמד הברכה והקללה[63]:

> ויהי כשמוע כל המלכים אשר בעבר הירדן בהר ובשפלה ובכל חוף הים הגדול אל מול הלבנון, החתי והאמורי הכנעני הפריזי החיוי והיבוסי. ויתקבצו יחדיו להילחם עם יהושע ועם ישראל פה אחד.

וכבר תהו המפרשים על פסוקים אלו שהרי לא נאמר מה שמועה שמעו עמי הארץ כי רגשו כולם יחדיו להילחם עם ישראל פה אחד. אך מתוך דברינו יתבאר, כי זו היא בעצם תשובתם של עמי הארץ לידו המושטת של יהושע וזעקתו אליהם להסיר מתוכם את אלוהי הנכר אשר בתוכם, זעקה שנתקבלה בדחייה מוחלטת[64].

יותר מכך ניתן להגיד, שאף ישראל שבאותו הדור לא היו במדרגה הראויה בכדי להשיב את העמים אל אור ה' וטובו, שאף הם כיעקב בשכם טרם אחזו במדרגת יעקב בטרם פנו אל מעלת ישראל. ורמז על זה במקרא באורח נפלא בהזיזו את מעמד הברית ממקומו האמיתי בסדר המאורעות עם חציית הירדן אל אחר מעשהו של עכן וחטאו[65], כי החרם אשר הכריז יהושע ביריחו בא להורות כי אין לעם ישראל כל עסק עם עמי הארץ ואף לא עם שללם או רכושם, ובזה מתגלית מעלת יעקב ממש. אבל עכן וחטאו הראה בלקחו מן השלל ובחמדו את הביזה כי

62. יהושע ח', ל'.
63. יהושע ט', א'.
64. כאן יש להזכיר את הגבעונים צאצאי החיוי, שאמנם נענים פה לקריאתו של יהושע, אך גם כאן נעשה הדבר בעורמה.
65. אמנם חטאו של עכן היה חטאו של יחיד מתוך ציבור, אבל בוודאי אי אפשר לנתק לחלוטין את הזיקה בין היחיד לבין הציבור, ואת ההשפעה ההדדית ביניהם. כדי שיחיד יחטא בחטא זה צריכה החברה להוות כר להיווצרות אותה דעה פסולה שהביאה לחטא, וכר נרחב זה מתנקז לאותו יחיד עובר עברה.

לא אחזו ישראל במדרגת יעקב על כן לא היתה קריאתם לעמי הארץ שלימה כיוון שלא התנשאו למדרגת ישראל ועל כן לא שעו אליהם עמי הארץ.

חזון נפלא זה, השתחררותו של העולם מחבלי החטא ומכבליו ומטומאת אלילותו, נגנז לעתיד לבוא, בבוא יום ה', 'אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד, ומלאה', כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים', 'והיה מדי חודש בחודשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה' ', 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא והאלילים כליל יחלוף'. במהרה בימינו אמן.